



ΠΟΝΤΙΩΝ ΔΙΑΔΡΟΜΕΣ

30
ΧΡΟΝΙΑ
ΔΡΑΣΗΣ ΤΟΥ
ΣΥΛΛΟΓΟΥ
ΠΟΝΤΙΩΝ
Ν. ΞΑΝΘΗΣ

1974-2003

ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΠΟΝΤΙΩΝ Ν. ΞΑΝΘΗΣ

ΠΟΝΤΙΩΝ ΔΙΑΔΡΟΜΕΣ

Τριάντα χρόνια δράσης
του Συλλόγου Ποντίων Ν. Ξάνθης
1974 - 2003

Διοικητικό Συμβούλιο Συλλόγου Ποντίων Ν. Ξάνθης περιόδου 2006-2009

Πρόεδρος:	Εβλ. Μακρίδης
Αντιπρόεδρος Α':	Θ. Ρωμανίδης
Αντιπρόεδρος Β':	Γ. Τουλουμίδου
Γενικός Γραμματέας:	Γ. Ιωαννίδης, Υπεύθυνος Τμήματος Νεολαίας
Ταμίας:	Τ. Ευφραιμίδου, Υπεύθυνη Χορευτικού Τμήματος
Μέλη:	Γ. Χαβατζανίδου, Υπεύθυνη Τμήματος Γυναικών και Προγραμμάτων Αθλ. Τσουκαλίδης, Έφορος και Υπεύθυνος Βιβλιοθήκης

Σύλλογος Ποντίων Ν. Ξάνθης

Πάροδος Θερμοπούλων 8

τηλ: 25410 78811

Fax: 25410 28200

e-mail spnx@otenet.gr

© ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΠΟΝΤΙΩΝ Ν. ΞΑΝΘΗΣ

Δεν επιτρέπεται η δημοσίευση αποσπασμάτων και φωτογραφιών χωρίς την έγγραφη άδεια του εκδότη.

ΠΟΝΤΙΩΝ ΔΙΑΔΡΟΜΕΣ

Τριάντα χρόνια δράσης
του Συλλόγου Ποντίων Ν. Ξάνθης
1974 - 2003

*Αφιερωμένο στη μνήμη
του Γιώργου Ταβουλτσίδη*



ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΠΟΝΤΙΩΝ Ν. ΞΑΝΘΗΣ

Περιεχόμενα

Πρόλογος Δ.Σ. Συλλόγου Ποντίων ν. Ξάνθης	7
Εισαγωγή	9
<i>Θανάσον Μουσόπουλου - Φιλόλογου-Συγγραφέα - Επιμελητή τόμου</i>	9
Ποντιακοί Οικισμοί ν. Ξάνθης	
<i>Μαρίας Βεργέτη - Επικ. καθ. Κοινωνιολογίας του Δ.Π.Θ.</i>	11
ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ: Ίδρυση και Λειτουργία Συλλόγου	27
<i>Σύλλογος Ποντίων ν. Ξάνθης - Ιστορικό</i>	29
<i>Διοικητικά Συμβούλια (1975-2003)</i>	31
<i>Επίτιμα Μέλη</i>	37
<i>Τιμποκές Διακρίσεις - Πλακέτες</i>	37
<i>Τιμποκές Εκδηλώσεις - Πλακέτες</i>	39
<i>Πνευματικό Κέντρο</i>	43
ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ: Τμήματα του Συλλόγου	47
<i>Χορευτικό τμήμα</i>	49
<i>Θεατρικό τμήμα</i>	57
<i>Τμήμα Νεολαίας</i>	61
<i>Τμήμα Γυναικών</i>	65
ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ: Ορόσημα δράσης	69
<i>Διεθνές Επιστημονικό Συνέδριο</i>	71
<i>Μνημείο Προσφυγικού Ελληνισμού</i>	75
<i>Νεοπρόσφυγες</i>	79
<i>Τοπική Ιστορία</i>	80

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟ: Πολιτιστικές Δραστηριότητες	83
<i>Ομιλίες</i>	85
<i>Εκδόσεις Συλλόγου Ποντίων ν. Ξάνθης</i>	85
<i>Καλλιτεχνικές και άλλες εκδηλώσεις</i>	87
<i>Εκδρομές</i>	91
<i>Θεατρικές παραστάσεις</i>	95
<i>Φιλοξενούμενοι Σύλλογοι</i>	95
<i>Τμήματα που πειπούργυπσαν στο παρελθόν</i>	95
ΜΕΡΟΣ ΠΕΜΠΤΟ: Προσωπικότητες Πόντιοι	97
<i>Αλέξανδρος Μπαλτατζής</i>	98
<i>Φίλιппος Αμοιρίδης</i>	101
<i>Χάρος Αιματίδης</i>	103
<i>Γιώργος Ταβουλισίδης</i>	105
<i>Τάσος Κοντογιαννίδης</i>	107
ΕΠΙΜΕΤΡΟ 1:	
<i>Αποσπάσματα από το βιβλίο του Τάσου Κοντογιαννίδη</i>	
<i>«Τα Νεστοχώρια της Ξάνθης - Η Ιστορία και ο Πολιτισμός τους»,</i>	
<i>εκδόσεις ΡΗΣΟΣ, 1997</i>	109
ΕΠΙΜΕΤΡΟ 2:	
<i>Λυράρηδες</i>	115

Οι ποντιακοί οικισμοί του νομού Ξάνθης Εικοστός και εικοστός πρώτος αιώνας¹

ΜΑΡΙΑ Κ. ΒΕΡΓΕΤΗ

Λέκτορας Κοινωνιολογίας του Δημοκριτείου Πανεπιστημίου Θράκης

Ο νομός Ξάνθης

Ο πληθυσμός του νομού Ξάνθης, σύμφωνα με την απογραφή του 2001, είναι 101.510 ατόμα. Οι μουσουριμάνοι είναι περίπου 42.000. Από αυτούς οι 23.000 είναι Πομάκοι, οι 11.000 τουρκικής καταγωγής και οι 9.000 Αθίγγανοι². Οι ποντιακής καταγωγής Έλληνες δεν υπερβαίνουν τις 4.500 άτομα. Σ' αυτούς δεν περιλαμβάνονται οι 7.380 Έλληνες (1.838 οικογένειες) από την πρώην Σοβιετική Ένωση, οι οποίοι εγκαταστάθηκαν στο νομό με κρατική βοήθεια κυρίως τη δεκαετία του 1990³.

Τη δεκαετία του 1920, με την εφαρμογή της συνθήκης της Λωζάννης, η Ελλάδα έγινε ένα από τα ομοιογενέστερα εθνικά κράτη της Ευρώπης. Το ποσοστό του πληθυσμού που δεν είχε ελ-

¹Το κείμενο που ακολουθεί παρουσιάζει λίγα από τα συμπεράσματα έρευνας για τους ποντιακούς οικισμούς στο νομό Ξάνθης. Η έρευνα, η οποία δεν έχει ακόμη οιλοκληρωθεί, άρχισε ως πρωτοβουλία του Συλλόγου Ποντίων Νομού Ξάνθης το 2000 σε συνεργασία με την κ. Μαρία Βεργέτη, Λέκτορα Κοινωνιολογίας του Δημοκριτείου Πανεπιστημίου Θράκης. Τμήμα του παρόντος κειμένου έχει παρουσιαστεί ως εισήγηση από τη Μαρία Βεργέτη, στο Διεθνές Επιστημονικό Συνέδριο με θέμα «Αρμένιοι και Έλληνες της Διασποράς: Συγκριτικές προσεγγίσεις» που διοργάνωσαν στην Αθήνα το Εθνικό Ίδρυμα Επιστημονικής Έρευνας CNRS (Γαλλία) και το Γαλλικό Ινστιτούτο Αθηνών από τις 3 μέχρι τις 7 Οκτωβρίου 2001. Αναμένεται η έκδοση των συμπερασμάτων του Συνεδρίου στη γαλλική και την ελληνική γλώσσα.

Πολλές ευχαριστίες οφείλονται στο Διοικητικό Συμβούλιο, στα μέλη του Συλλόγου και στους Έλληνες ποντιακής καταγωγής του νομού για τη συμπαράστασή τους σ' όπι τη διάρκεια της ερευνητικής διαδικασίας. Ιδιαίτερη αναφορά για τη βοήθεια στη συγγραφή του παρόντος άρθρου οφείλονται στον κ. Καπνιάδη Τάσο, μικρασιατικής καταγωγής, στον Πρόεδρο του Συλλόγου κ. Γεώργιο Ταβουμπέζην και στον Γραμματέα κ. Νεόφυτο Ζουμπουλίδην. Στο άρθρο παρουσιάζονται φωτογραφίες από τα προσωπικά φωτογραφικά αρχεία των κυρίων Νεόφυτου Ζουμπουλίδη, Γεώργιου Ιερόπουλου, Παναγιώτη Πετρόπουλου και του αειμνήστου Χρήστου Τανιμανίδην.

²Ευστράτιος Χ. Ζεγκίνης, Οι Μουσουριμάνοι Αθίγγανοι της Θράκης (Θεσσαλονίκη: Institute for Balkan Studies, 1994), σελ. 48. Οι πληροφορίες προέρχονται από επιτόπια έρευνα που πραγματοποίησε ο Ε. Ζεγκίνης.

³Στο νομό είναι εγκατεστημένες χωρίς κρατική βοήθεια άλλες 30 οικογένειες. Οι πληροφορίες προέρχονται από το Εθνικό Ίδρυμα Υποδοχής και Αποκατάστασης Πλατινοοστούντων Ομογενών Ελλήνων (Ε.Ι.Υ.Α.Π.Ο.Ε.), 2000.

Πηνορθόδοξη ταυτότητα ανερχόταν σύμφωνα με την επίσημη απογραφή του 1928 μόνο στο 6,17%⁴. Ωστόσο, οι αναλογίες αυτές δεν ίσχουαν για τη Θράκη, αφού, παρά την αριθμητική υπεροχή των Ελλήνων, οι μουσουλμάνοι κάτοικοι αποτελούσαν το 35% περίπου του συνολικού πληθυσμού της περιοχής. Σε ό,τι αφορά τώρα το σύνολο του πληθυσμού, αξίζει να σημειωθεί ότι, σύμφωνα με τα στοιχεία των απογραφών, η Θράκη είχε το 1920 209.443 κατοίκους, ενώ το 1928 303.879, δηλαδή παρουσίασε αύξηση της τάξης του 50% περίπου.

Μετά από την εγκατάσταση των προσφύγων στους Έλληνες συμπεριλαμβάνονταν οι παλιοί κάτοικοι, που δεν είχαν μετακινηθεί τα προηγούμενα χρόνια, οι δυτικοθρακιώτες πρόσφυγες που παλινόστησαν, οι Έλληνες πρόσφυγες από την Ανατολική και τη Βόρεια Θράκη, που αποτελούσαν την πλειονότητα των προσφύγων, και οι πρόσφυγες από τον Πόντο, τον Καύκασο και τη Μικρά Ασία (Καππαδόκες, Κιζαριώτες κ.α.).

Εκτός από τους Έλληνες, στο χριστιανικό πληθυσμό εντάσσονταν οι ντόπιοι χριστιανοί Αθίγγαιοι και οι Αρμενίοι, ντόπιοι και πρόσφυγες. Μικρές ήταν οι κοινότητες των καθολικών και των διαμαρτυρομένων⁵.

⁴Κ. Σβολόπουλος, «Η Δυτική Θράκη στον κορμό της ελληνικής επικράτειας» στο Θράκη (εκδ. Γενικής Γραμματείας Ανατ. Μακεδονίας-Θράκης, 1994), σελ. 268-269.

⁵Τη δεκαετία του 1920 ο αρμενική παροικία της Ξάνθης αριθμούσε περίπου 3.000 άτομα. Η παροικία δημιουργήθηκε το 1880 από Αρμενίους που κατέφυγαν εκεί λόγω των διωγμών επί Αμπτούνι Χαμίτ. Από το 1922 ως το 1924 ο αριθμός των Αρμενίων προσφύγων ανήλθε σε 3.000 άτομα. Το 1948-49 το μεγαλύτερο τμήμα της παροικίας εγκαταστάθηκε στη Σοβιετική Δημοκρατία της Αρμενίας. Πολλοί μετανάστευσαν στην Αμερική και σε ευρωπαϊκές χώρες. Σήμερα ζουν στην Ξάνθη μόνο 22 αρμενικές οικογένειες. Η αρμενική παροικία της Αλεξανδρούπολης δημιουργήθηκε γύρω στο 1880. Μετά το 1922 ο αριθμός των Αρμενίων στην πόλη ανήλθε στους 1.800. Η αρμενική κοινότητα της Κομοτηνής δημιουργήθηκε γύρω στο 1800 από Αρμενίους εμπόρους που ήρθαν από την Αδριανούπολη και την Οδησσό. Το 1922 προστέθηκαν σ' αυτούς οι πρόσφυγες. Το 1924 η αρμενική κοινότητα της Κομοτηνής είχε 1.022 άτομα. Το 1948 εγκαταστάθηκαν στη Σοβιετική Δημοκρατία της Αρμενίας 280 άτομα. Σήμερα η αρμενική παροικία της Κομοτηνής αριθμεί μόνο 130 άτομα. Οι πληροφορίες συγκεντρώθηκαν το 2000 από εκπροσώπους των αρμενικών κοινοτήτων της Ξάνθης, της Κομοτηνής και της Αλεξανδρούπολης.

Ως τα μέσα του αιώνα υπήρχε σημαντική εβραϊκή κοινότητα, η οποία έχασε το 90% του πληθυσμού της στη διάρκεια της γερμανικής και βουλγαρικής κατοχής⁶.

Οι μουσουλμάνοι ήταν τουρκικής καταγωγής, Πομάκοι και Αθίγγανοι. Οι Πομάκοι ήταν συγκεντρωμένοι σε μικρά χωριά στις βόρειες ορεινές περιοχές του νομού. Σημαντική πολιτισμική διαφορά ανάμεσα στις τρεις μουσουλμανικές ομάδες είναι η γλώσσα. Οι τουρκικής καταγωγής μουσουλμάνοι μιλούν την τουρκική γλώσσα, οι Πομάκοι την πομακική και οι Αθίγγανοι τη γλώσσα «ρωμανί».

Η Οικογένεια

Για τους Έλληνες πρόσφυγες η γη της Ξάνθης λειτούργησε σε μεγάλο βαθμό ως προς την κοινωνική οργάνωση και ως προς τη διατήρηση του τοπικού πολιτισμού όπως οι πατρίδες που άφησαν πίσω. Διακριτά τοπικά πολιτισμικά πρότυπα, όπως για παράδειγμα η ποντιακή διάλεκτος, θρακικά, ποντιακά και μικρασιατικά ήθη και έθιμα μπόρεσαν να επιβιώσουν, να μετεξελιχθούν και να μεταβιβαστούν στις νεότερες γενιές. Από την άλλη μεριά ο γηγενής θρακικός ελληνικός πληθυσμός, ως πληθυσμός που τελευταίος ενσωματώθηκε στον εθνικό κορμό, δεν αντιμετώπισε τους πρόσφυγες με την ίδια επιφυλακτικότητα, όπως συνέβη σε άλλες περιοχές, όπου ο ανταγωνισμός στο οικονομικό πεδίο επεκτεινόταν και στο πολιτισμικό και πολιτικό πεδίο. Το σημαντικό πληθυσμιακό μέγεθος των Ελλήνων προσφύγων από τον Γόντο ευνόησε τη δημιουρ-

⁶Οι πληθυσμιακές απλαγές που συνέβησαν στη δεκαετία του 1940 καταγράφηκαν με την ελληνική απογραφή του 1951, σύμφωνα με την οποία σε σύνολο πληθυσμού και στους τρεις νομούς της Θράκης 336.954 κατοίκων, οι ορθόδοξοι ήταν 230.933, οι μουσουλμάνοι 105.092, οι καθολικοί 88, οι διαμαρτυρόμενοι 149, οι μονοφυσίτες μόνο 407 κυρίως λόγω της εγκατάστασης στη Σοβιετική Αρμενία, οι εβραίοι μόνο 34 και άλλες κατηγορίες 251.

γία πολλών αμιγών και ορισμένων μικτών χωριών.

Η κοινότητα διεύρυνε τον κύκλο προστασίας και υποστήριξε του ατόμου που παρείχε η οικογένεια. Η οικογένεια όμως ήταν ο καθοριστικός παράγοντας που συνέβαλε στη διάσωση της ιστορικής μνήμης. Παράλληλα, μέσω της κοινωνικοποίησης μεταβίβασε στις νεότερες γενιές που γεννήθηκαν στην Ελλάδα την αγάπη για τον Πόντο και για ιδιαίτερα πολιτισμικά πρότυπα.

Η πρώτη και η δεύτερη γενιά των Ελλήνων ποντιακής καταγωγής ζούσαν και ζουν κυρίως σε αγροτικές εκτεταμένες οικογένειες⁷. Στην Ξάνθη όμως, ήδη από τη δεκαετία του 1920 υπήρχαν πολλές πυρνικές οικογένειες. Η ύπαρξη αυτού του τύπου οικογένειας στην πρώτη γενιά οφείλεται κυρίως σε οικονομικούς λόγους, γιατί η παραχώρηση από το κράτος προς την προσφυγική οικογένεια όσο το δυνατόν περισσότερων αγροτικών κλήρων απαιτούσε το διαχωρισμό της εκτεταμένης πατριαρχικής οικογένειας σε πολλές συζυγικές. Επίσης, η θνησιμότητα, η οποία έπληπτε τα πρώτα χρόνια μετά το βίαιο εκπατρισμό κυρίως τα πλικιωμένα άτομα, οδήγησε στην ύπαρξη πολλών συζυγικών οικογενειών.

Ήδη από τη δεκαετία του 1920 οι επιπτώσεις από την εγκατάσταση των προσφύγων στο νομό Ξάνθης αποδείχτηκαν ευεργετικές. Παρατηρήθηκε σημαντική αύξηση της αγροτικής παραγωγής, κυρίως στα καπνά. Ως την κήρυξη του δευτέρου παγκοσμίου πολέμου η δεύτερη γενιά των προσφύγων άρχισε να στελεχώνει την περιοχή με έμπειρους αγρότες, εμπόρους και επιστήμονες.

Η πόλη της Ξάνθης ως αξιόλογο κέντρο επεξεργασίας καπνού με εργοστάσια σιγαροποίias είχε φτάσει σε μεγάλη οικονομική και πολιτισμική ακμή. Σ' ό�τι τη Θράκη οι κάτοικοι των πόλεων παρουσίαζαν καλύτερο βιοτικό επίπεδο από εκείνους της υπαίθρου. Χαρακτηριστικά για

⁷Ο χαρακτηρισμός «εκτεταμένη οικογένεια» αποδίδεται και στον τύπο οικογένειας που συνιστούν οι δύο σύζυγοι με τα παιδιά τους και με τους γονείς ή άλλους συγγενείς τουλάχιστον του ενός εκ των δύο συζύγων. Το πρότυπο της εκτεταμένης οικογένειας πατριαρχικού τύπου, στην οποία οι γονείς ζουν μαζί με τις περισσότερες από τις οικογένειες των γιών τους δεν είναι συνηθισμένο για την ελληνική οικογένεια του εικοστού αιώνα.

tis συνήθειες και tis συνθήκες διαβίωσης των κατοίκων είναι τα αποσπάσματα βιβλίου που εκδόθηκε το 1941 και αφορά tous κατοίκους του κάμπου tns Ξάνθης: «Οι καπνοπαραγωγοί και καπνεργάται κάτοικοι της Χρύσης και των Κιμμερίων, οίτινες κατά tous οκτώ τουλάχιστον μήνας κατ' έτος κατέρχονται καθημερινά eis Ξάνθην, είναι οι καλύτερον παντός άλλου παραγωγού διατρεφόμενοι. Οι οθωμανοί καπνοπαραγωγοί του Γιακά και Ορτά-Κολού, συνηθισμένοι από τα παρελθόντα έτη του πλούτου eis την καλιφαγίαν, είναι επίσης απαιτητικοί eis ποιόν διατροφής. Ο σιτοπαραγωγός Θραξ ρυθμίζει τα tns διατροφής του, ανέκαθεν, κατά τοιούτον τρόπον ώστε, εν αντιθέσει προς tous καπνοπαραγωγούς, η εξάρτησή του εκ tns αγοράς να είναι όσον το δυνατόν μικροτέρα. Η ποσότης και η ποιότης ως και τα είδη διατροφής eis tous Ποντίους καπνοκαλλιεργητάς ρυθμίζονται πάντοτε συμφώνως προς την εκάστοτε κατάστασιν των οικονομικών των. Τέλος οι εκ tns περιφερείας tns Προύσης Μικρασιάται πρόσφυγες είναι πιστοί οπαδοί του ρυπού “μεροδούλη μεροφάγη”⁸.

Όλην τα μέλη tns ποντιακής οικογένειας μετείχαν στις αγροτικές εργασίες. Αυτό δεν σημαίνει ότι υποβιβαζόταν η παιδεία ως αξία και αγαθό. Το πρώτο μέλημα των προσφυγικών οικογενειών στη νέα πατρίδα ήταν η εξασφάλιση και στη συνέχεια η ανέγερση κτισμάτων για σχολείο και εκκλησία.

Στην πρώτη γενιά η διατροφή tns οικογένειας εξασφαλίζοταν κυρίως από προϊόντα που παρήγαγε και συντηρούσε η ίδια η οικογένεια. Κάθε σπίτι είχε μικρά zώα, πουληερικά και λαχανόκηπο. Το κρέας δεν κατείχε σημαντική θέση στη διατροφή. Οι zwēkés πρωτεΐνες καλύπτονταν από ψάρια, πουληερικά και σε μικρότερο βαθμό από zώα. Γινόταν μεγάλη αξιοποίηση των γαλακτοκομικών προϊόντων. Το ποντιακό τραπέζι διέθετε πληθώρα αρτοσκευασμάτων, πιτών, φρέσκων λαχανικών και τουρσιών (στύπων). Χρησιμοποιείτο το φρέσκο βούτυρο και όχι το συνηθισμένο

⁸Φαίδων Αλτσιτζόγλου, Οι Γιακάδες και ο κάμπος tns Ξάνθης (Αθήνα: Αρχείον Γεωργοοικονομικών Μελετών Αγροτικής Τραπέζης tns Ελλάδος, 1941), σελ. 61.



Φύτεμα καπνού στην Ίμερα Ξάνθης τον Ιούνιο του 1926.

στη μεσογειακή κουζίνα εθαιόλιαδο. Περιορισμένη ήταν η παρουσία γλυκισμάτων.

Οι φωτογραφίες που ακολουθούν είναι χαρακτηριστικές του τρόπου ζωής και ταυτόχρονα της θειτουργίας της οικογένειας ως οικονομικού συστήματος. Παρουσιάζουν φύτεμα καπνού στην Ίμερα Ξάνθης τον Ιούνιο του 1926 και δεματοποίηση των καπνών στο σπίτι το Μάρτιο του 1927. Τα παιδιά της οικογένειας μετέχουν στις εργασίες.

Κάθε μέλος της πρώτης και της δεύτερης γενιάς πλειουργούσε κυρίως προς όφελος της οικογένειας. Η αναζήτηση και έρευνα των συνθηκών διαβίωσης στις πόλεις κυρίως από μέρη της δεύτερης γενιάς εξέφραζε τη συλλιογική προσπάθεια της οικογένειας για την προώθηση των συλλιογικών συμφερόντων. Για τις σπουδές και την επαγγελματική αποκατάσταση του κάθε μέρους της οικογένειας συνέβαλαν όλοι και το κάθε μέλος είχε υποχρέωση να στηρίζει την οικογένεια. Είναι χαρακτηριστικό ότι τα παιδιά που φοιτούσαν σε σχολεία της πόλης της Ξάνθης στις διακοπές τους επέστρεφαν στα χωριά για να βοηθήσουν στις αγροτικές εργασίες.



Δεματοποίηση των καπνών στην Ιμερα Ξάνθης το Μάρτιο του 1927.

Το φαινόμενο της εξόδου από το χωριό προς την πόλη και το εξωτερικό την περίοδο 1950-1980 δεν το αποφάσισε το άτομο αλλά η οικογένεια. Η διάλιυση των κοινοτήτων ήδη για την εσωτερικής και εξωτερικής μετανάστευσης δεν οδήγησε σε χαλάρωση των οικογενειακών δεσμών.

Η οικογένεια στο πλαίσιο λειτουργίας της ως μηχανισμός κοινωνικής αναπαραγωγής μετέφερε τη μνήμη του τόπου και το συναίσθημα υπερηφάνειας για την καταγωγή. Μεταβίβασε τα διακριτά πολιτιστικά στοιχεία όπως τη μουσική, το χορό, τη διάλεκτο και τις διατροφικές συνήθειες από τη μια γενιά στην άλλη.

Καθώς μεγάλωνε η τρίτη γενιά η οικογένεια από αγροτική μετατρεπόταν σε αστεακή. Δεν παραπρήθηκαν όμως ουσιώδεις μεταβολές. Οι παραδοσιακές αξίες παραμένουν ισχυρές, όπως ισχυρή παραμένει η μνήμη του τόπου. Η τέταρτη γενιά τοποθετεί την οικογένεια ως πρώτη αξία, παρά το ότι διηλώνει ότι δεν θα εγκατέλειπε τις σπουδές για χάρη της οικογένειας.

Το κοινωνικό περιβάλλον

Ο χάρτης και οι πίνακες που ακολουθούν παρουσιάζουν τους τόπους σημαντικής πληθυσμιακής συγκέντρωσης των Ελλήνων ποντιακής καταγωγής το 1928 και το 2000 στο νομό Ξάνθης. Δεν περιλαμβάνονται οι Έλληνες ποντιακής καταγωγής από την πρώην Σοβιετική Ένωση που εγκαταστάθηκαν στο νομό την τελευταία δεκαπενταετία. Τα στοιχεία προέρχονται από απογραφές του 1928 και από τη σύγχρονη έρευνα που διεξάγεται με πρωτοβουλία του συλλόγου. Τα τρίγωνα στο χάρτη παρουσιάζουν τους ποντιακούς οικισμούς, αμιγείς και μεικτούς το 1928. Τα τετράγωνα παρουσιάζουν τους ποντιακούς οικισμούς σήμερα. Το 1928 στην Περιφέρεια της Ξάνθης ζούσαν 531 οικογένειες από τον Πόντο. Στην περιφέρεια της Σταυρούπολης ζούσαν 969 οικογένειες. Μεγάλη πληθυσμιακή συγκέντρωση υπήρχε στις πόλεις της Ξάνθης και της Σταυρούπολης. Αμιγή ποντιακά χωριά ήταν ο Πετεινός, η Διομήδεια (Χιονίστρα), η Φίλια, η Καλύβα (Κάλοβον), το Μαργαρίτι, η Καλλιθέα (Γάμπροβον), η Ιμερα (Σάλτικη), το Μεσελή, τα Λιβερά (Αντάς), ο Λειβαδίτης (Χαμιδιέ), η Δρυμιά (Κούζμπουκιον) και η Πασαχαλιά (Μπαϊραμπλού). Μεικτά χωριά με σημαντική συγκέντρωση ποντιακού πληθυσμού ήταν το Εύμοιρο, ο Ζυγός, η Φελώνη, το Μαγικό, το Πετροχώρι (Καγιαλάρ), η Γενισαία, η Νέα Αρισός, η Εξοχή (Γκιζέλα), η Σιδηρόπετρα (Δερμιντάς), το Ιωνικό (Χότζαραλ), το Καρυόφυτο (Κόζλιουτσα), ο Καστανίτης (Χόροζλου), ο Δαφνώνας (Μάματη), το Νεοχώρι (Γενίκιοι), τα Κομνηνά (Κουρλάρ), η Γαλάνη (Τσάκιρη), το Λυκοδρόμιο (Κούρταλαν), το Κρωμνικό (Σαρνίτς) και η Λευκόπετρα⁹.

Η συλλογική ταυτότητα του ποντιακού ελληνισμού διαμορφώθηκε ως ενδοεθνική διαφοροποίηση σε πλαίσιο αποδοχής από τις υπόλοιπες ελληνικές τοπικές ομάδες και επιγαμίας κυ-

⁹Τα περισσότερα χωριά μετονομάστηκαν από τους πρόσφυγες αμέσως μετά από την εγκατάστασή τους στην περιοχή.

ΟΙΚΙΣΜΟΙ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ ΑΠΟ ΤΟΝ ΠΟΝΤΟ ΣΤΟ ΝΟΜΟ ΤΗΣ ΞΑΝΘΗΣ (1928 και 2000)



Τα στοιχεία των Πινάκων 1 και 2 σε ό,τι αφορά τα στοιχεία για τη δεκαετία του 1920 προέρχονται κυρίως «Εκ του Γραφείου της Iεράς Μητροπόλεως, εν Ξάνθη, τη 24η Ιανουαρίου 1928».

Πίνακας 1: Ξάνθη

1928			2000		
Όνομα συνοικισμού	Αριθμ. ποντιακών οικογενειών	Σύνθεση	Όνομα συνοικισμού	Αριθμ. ποντιακών οικογενειών	Σύνθεση
Ξάνθη	115	Μεικτός εκ γηγενών	Ξάνθη	400 (1500 άτομα)	Πληθυσμός χριστιανών, κυρίως Ελλήνων, και μουσουλμάνων.
Εύμοιρον	22	Μεικτός εκ Θρακών και Μικρασιατών	Εύμοιρο	100	Το χωριό κατοικείται από Πόντιους, Θρακιώτες και Μικρασιάτες
Νέος Ζυγός	35	Μεικτός ως άνω	Ζυγός	40	Σχεδόν μόνο Πόντιοι κατοικούν στο χωριό
Φελήνη	30	Μεικτός εκ Θρακών	Φελήνη	40	Το χωριό κατοικείται από Πόντιους, Θρακιώτες και μουσουλμάνους
Πετεινός	41	Αμιγής	Πετεινός	40	Μέχρι το 1945 ήταν αμιγώς ποντιακό χωριό. Σήμερα είναι μεικτό με Πόντιους, Θρακιώτες και Μικρασιάτες
Χιονίστρα	42	Αμιγής	Διομήδεια	45	Το χωριό κατοικείται από Πόντιους, Μικρασιάτες και Θρακιώτες
Μαγικόν	45	Μεικτός εκ Θρακών	Μαγικό	50	Το χωριό κατοικείται από Πόντιους, Θρακιώτες και Μικρασιάτες
Καγιαλάρη	43	Μεικτός εκ Μικρασιατών	Πετροχώρι	10	Το χωριό κατοικείται από Πόντιους, Μικρασιάτες και από τη δεκαετία του 1960 και από Σαρακαταάνους
Φίλια	38	Αμιγής	Φίλια	0	Χωριό μουσουλμάνων. Οι περισσότεροι είναι Πομάκοι από τον Λυκότοπο. Οι Πόντιοι έφυγαν γιατί όχι η γύρω περιοχή κατοικείτο από μουσουλμάνους
Γενισαία	60	Μεικτός εκ Θρακών και Μικρασιατών (σύμφωνα με τις σύγχρονες μαρτυρίες στο χωριό ζούσαν και μουσουλμάνοι)	Γενισαία	50	Το χωριό κατοικείται από Πόντιους, Θράκες, Μικρασιάτες και μουσουλμάνους, κυρίως Αθίγγανους
Νέα Αμισός	54	Μεικτός εκ Μικρασιατών. (σύμφωνα με τις σύγχρονες μαρτυρίες το χωριό ήταν αμιγώς ποντιακό)	Νέα Αμισός	30	Ποντιακό χωριό
Γκιζένη	6	Μεικτός εκ Θρακών και Μικρασιατών	Εξοχή	10	Το χωριό κατοικείται από Πόντιους, Θράκες και Μικρασιάτες
Σύνολο	531			845	

Πίνακας 2: Περιφέρεια Σταυρούπολης

1928			2000		
Όνομα συνοικισμού	Αριθμ. ποντιακών οικογενειών	Σύνθεση	Όνομα συνοικισμού	Αριθμ. ποντιακών οικογενειών	Σύνθεση
Σταυρούπολης	78	Μεικτός εκ Θρακών και Μικρασιατών	Σταυρούπολη	20	Στην πόλη κατοικούν κυρίως Θρακιώτες, Μικρασιάτες και Πόντιοι
Δερμιντάς	7	Μεικτός εκ Θρακών και Μικρασιατών	Σιδηρόπετρα	0	Το χωριό κατοικείται μόνο το καλοκαίρι
Χότζαραβη	13	Μεικτός εκ Μικρασιατών	Ιωνικό	0	Το χωριό έχει ερημώσει
Κάλιοβον (Κάλιοβα)	34	Αμιγής	Καλύβα	0	Το χωριό έχει ερημώσει
Κόζιουτσα	65	Μεικτός εκ Θρακών και Μικρασιατών	Καρυόφυτο	10	Το χωριό κατοικείται από Πόντιους, Θρακιώτες και Μικρασιάτες
Μαργαρίτη	43	Αμιγής	Μαργαρίτη	0	Το χωριό έχει ερημώσει
Χόροζλου	32	Μεικτός εκ Μικρασιατών.	Καστανίτης	0	Το χωριό έχει ερημώσει
Μάματη	140	Μεικτός εκ Μικρασιατών	Δαφνώνας	120	Το χωριό κατοικείται από Μικρασιάτες, Θρακιώτες και Πόντιους
Γενίκιοϊ	5	Μεικτός εκ Θρακών και Μικρασιατών.	Νεοχώρι	20	Το χωριό κατοικείται από Θρακιώτες, Μικρασιάτες και Πόντιους
Κουρλάρη	170	Μεικτός εκ Θρακών	Κομνηνά	40	Το χωριό κατοικείται μόνο από Πόντιους
Γάμπροβον	38	Αμιγής	Καλλιθέα	0	Το χωριό έχει ερημώσει
Τσάκιρη	12	Μεικτός εκ Θρακών και Μικρασιατών	Γαλάνη	5	Το χωριό κατοικείται από Θρακιώτες, Μικρασιάτες και Πόντιους
Σάλτικη	39	Αμιγής	Ίμερα	0	Το χωριό κατοικείται μόνο το καλοκαίρι
Κούρταμαν	42	Μεικτός εκ Μικρασιατών	Λυκοδρόμιο	8	Το χωριό κατοικείται από Πόντιους
Μεσελί	9	Αμιγής	Μεσελί	0	Το χωριό έχει ερημώσει
Σαρνίτης	31	Μεικτός εκ Μικρασιατών	Κρωμνικό	0	Το χωριό έχει ερημώσει
Αντάς	70	Αμιγής	Λιβερά	0	Το χωριό έχει ερημώσει
Χαμιδιέ	51	Αμιγής	Λειβαδίτης	0	Το χωριό έχει ερημώσει
Σύνολο	879			223	
Συμπλήρωση του Πίνακα σε ό,τι αφορά τη δεκαετία του 1920 βάσει των στοιχείων που συγκεντρώθηκαν το 2000.					
Κούζμπουκιου	10	Αμιγής	Δρυμιά	10	Ποντιακό χωριό
Μπαϊραμῆ	40	Αμιγής	Πασχαλιά	15	Ποντιακό χωριό
Λευκόπετρα	40	Μεικτός με μουσουλμάνους	Λευκόπετρα	30	Το χωριό κατοικείται από Πόντιους, Σαρακατσάνους και λίγους μουσουλμάνους
Όξυληρη	0		Τοξότες	60	Το χωριό κατοικείται από Πόντιους, Μικρασιάτες και Θρακιώτες
Σύνολο	969			338	



Φωτογραφία της δεκαετίας του 1930.

Πανηγύρι στον περίβολο του Ιερού Ναού των Αγίων Κωνσταντίνου και Ελένης την ημέρα της εορτής των Αγίων στα Κάτω Λιβερά Ξάνθης. Παρασκευή παραδοσιακών ποντιακών φαγητών και κέρασμα όλου του χωριού.

ρίως με τους θρακικής καταγωγής Έλληνες που ήδη από τη δεύτερη γενιά έφτανε σε ποσοστό που ξεπερνούσε το 30% των γάμων.

Η ταυτότητα δεν επιφρεάστηκε από το πολυπολιτισμικό κοινωνικό περιβάλλον των μεγάλων πόλεων όπου ζούσαν και ζουν χριστιανοί και μουσουλμάνοι, κυρίως Πομάκοι. Στο οικονομικό πεδίο οι σχέσεις χριστιανών-μουσουλμάνων ήταν και παραμένουν αρμονικές. Στα μεικτά χωριά η καθημερινή ζωή κυλούσε και συνεχίζει να κυλά ήρεμα, αλλά πρόκειται για ζωή σε δύο διαφορετικούς κόσμους.

Οι επιγαμίες μεταξύ αθλιοθρήσκων είναι σπανιότατες. Δεν υπάρχει επικοινωνία ούτε σε επίπεδο συναναστροφών και φίλικών σχέσεων. Οι κοινωνικοί περιορισμοί οι οποίοι επιβάλλονται στη



Φωτογραφία του 1953.

Μέλη του Φιλεκπαιδευτικού Συλλόγου Ιμεραίων «Ο Ευαγγελισμός» μετά από την παράσταση του έργου «Ο Ξενιέας», την Κυριακή 17 Μαΐου του 1953.

μουσουλμάνα γυναίκα περιορίζουν την κοινωνική της ζωή όχι μόνο στην ευρύτερη κοινωνία, αλλά και στην ίδια τη μουσουλμανική κοινότητα.

Τα αμιγή και μεικτά ποντιακά χωριά παρουσίασαν σημαντική πολιτιστική δραστηριότητα. Κάθε Κυριακή γίνονταν εκδηλώσεις στην πλατεία του χωριού που ενίσχυαν τη μνήμη του τόπου καταγωγής και μετέδιδαν στα παιδιά που γεννήθηκαν στο ελληνικό κράτος τα ήθη και έθιμα του ποντιακού ελληνισμού. Η συμμετοχή των άλλων ελληνικών και χριστιανικών ομάδων σ' αυτές τις εκδηλώσεις ενίσχυε το συναίσθημα υπερηφάνειας για την καταγωγή στις νεότερες γενιές.

Παρά το μικρό του πληθυσμιακό μέγεθος ο ποντιακός ελληνισμός ακόμη και στα δύσκολα χρόνια του μεσοπολέμου παρουσίασε πολιτιστικές δραστηριότητες που ήταν ανύπαρκτες στα πε-



Το ποντιακό χωριό Ιμερα της Ξάνθης όπως ήταν το 1938.

Σήμερα όλα τα σπίτια έχουν γκρεμιστεί.

ρισσότερα ορεινά αγροτικά χωριά της Ελλάδας. Για παράδειγμα, η μικρή ορεινή κοινότητα του Κρωμνικού (αργότερα μετονομάστηκε σε κοινότητα Γαλάνης) είχε θεατρικό θίασο που έδινε παραστάσεις σε όλο το νομό. Η φωτογραφία (επάνω) είναι χαρακτηριστική.

Τα ιστορικά γεγονότα που ακολούθησαν, δηλαδή ο δεύτερος παγκόσμιος πόλεμος, η κατοχή (1941-1944)¹⁰ και ο εμφύλιος πόλεμος (1946-1949) επηρέασαν το μέγεθος, τη σύνθεση και τη γεωγραφική κατανομή του πληθυσμού.

¹⁰Η περιοχή της ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης είχε παραδοθεί από τους Γερμανούς στους συμμάχους τους Βούλγαρους την περίοδο 1941-1944. Οι Γερμανοί είχαν κρατήσει υπό τη διοίκησή τους μόνο μια στενή λωρίδα στο νομό Έβρου, κατά μήκος των ελληνοτουρκικών συνόρων.

Στα τέλη της δεκαετίας του 1940 ο πληθυσμός ζούσε σε συνθήκες φτώχειας και εξαθλίωσης. Οι εχθροπραξίες, που κράτησαν σχεδόν δέκα χρόνια, είχαν οδηγήσει σε μείωση της αγροτικής παραγωγής και είχαν καταστρέψει σε μεγάλο βαθμό την κτηνοτροφία.

Το κράτος προσπάθησε να βοηθήσει με την παροχή γεωργικών εφοδίων, την οικονομική ενίσχυση και την εκτέλεση δημοσίων έργων. Όμως, η ανάπτυξη της εθνικής οικονομίας που άρχισε από τα μέσα της δεκαετίας του 1950 δεν είχε στους τρεις νομούς της Θράκης το ευνοϊκό αποτέλεσμα που είχε σε άλλες περιοχές της χώρας. Το χαμηλότερο εισόδημα το είχαν τα ορεινά χωριά. Η ζωή ήταν πολύ δύσκολη πλόγω και του κακού οδικού δικτύου. Γι' αυτούς τους πλόγους άρχισε η μετανάστευση από τα ορεινά προς τα πεδινά του νομού Ξάνθης. Ιδιαίτερα επλήγησαν πολλά αμιγώς ποντιακά και μεικτά προσφυγικά χωριά. Τα Λιβερά, η Ίμερα, το Μεσελή, το Κρωμνικό, η Καλλίθεα, η Καλύβα, η Σιδηρόπετρα, το Μαργαρίτι, ο Λειβαδίτης και ο Καστανίτης ήταν χωριά που δημιουργήθηκαν από Έλληνες του Πόντου κατά τη δεκαετία του 1920. Τα χωριά παρουσίασαν σημαντική οικιακή οικονομία και υψηλό για τα δεδομένα της εποχής βιοτικό και πολιτιστικό επίπεδο πλόγω της οργάνωσης των ποντιακών κοινοτήτων και της μεγάλης απόδοσης της καπνοκαλλιέργειας. Ερημώθηκαν στις δεκαετίες του 1950, 1960 και 1970 πλόγω κυρίως της καθόδου στην πεδινή Ξάνθη και της μετανάστευσης στις βιομηχανικά ανεπτυγμένες χώρες της κεντρικής και βόρειας Ευρώπης. Στις δεκαετίες του 1950 και του 1960 παρατηρήθηκε σημαντική μεταναστευτική ροή και προς τα μεγάλα αστικά κέντρα της Αθήνας και της Θεσσαλονίκης. Από τη δεκαετία του 1980 άρχισε σημαντική σε μέγεθος επιστροφή κυρίως από τη Δυτική Γερμανία.

Παρά τη διάθλυση πολλών κοινοτήτων και τη μείωση του πληθυσμού του ποντιακού ελληνισμού στο νομό πλόγω της εσωτερικής και εξωτερικής μετανάστευσης, οι κοινοτικοί δεσμοί δεν έχουν διαταραχτεί. Σήμερα, η τρίτη και η τέταρτη γενιά επιστρέφουν για λίγες μέρες στις καλοκαιρινές διακοπές στα ερημωμένα χωριά. Εκεί στις εκκλησίες που έχουν επιδιορθώσει ή ανοικοδομήσει πραγματοποιούν εκδηλώσεις μνήμης του Μικρασιατικού Πόντου ως τόπου καταγωγής και πολιτιστικές εκδηλώσεις με θέματα από την καθημερινή και πνευματική ζωή του χωριού που ερπμώθηκε.



ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΠΟΝΤΙΩΝ Ν. ΞΑΝΘΗΣ

Διεύθυνση: Πάροδος Θερμοπολών 8 - 67100 Ξάνθη
Τηλ.: 25410 78811, fax: 25410 28200
E-mail: pontos@xan.gr



Το εντυπωσιαρχικό στο πλευρό του
Τοπικού Προγράμματος της Κ.Π. LEADER +
της Ανωτερούς Ν. Σάνθης Α.Ε.



ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ,
ΑΝΑΠΤΥΞΕΩΣ & ΤΡΟΦΙΜΩΝ



ΣΥΓΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΣΗ
Ευρωπαϊκό Εργαλείο Τοπικού Προσανατολισμού (ΕΣΤΡΕ-Π)
Ελληνικό δίκτυο
(Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης & Τροφίμων)